“MAX AND THE MILLIONS” VA “BUVAMNING OSHQOZONIDAGI MAMLAKAT” ASARLARIDAGI NOMINATIV BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI

Mirzayeva Moxigul Baxromjon qizi
mirzayeva.moh96@gmail.com
Farg‘ona shahri, Farg‘ona viloyati
13-maktab ingliz tili o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23086788

Annotatsiya. Ushbu maqolada britaniyalik yozuvchi Ross Montgomerining “Max and the Millions” (2018) hamda o‘zbek yozuvchisi Qobiljon Shermatovning “Buvamning oshqozonidagi mamlakat” (Country in My Grandfather’s Stomach, 2023) asarlaridagi nominativ birliklar (antroponimlar, toponimlar hamda narsa va voqea-hodisa nomlari) qiyosiy tahlil qilinadi. Ikkala asar janr va syujet jihatidan bir-biriga yaqin: ularda o‘g‘il bola kutilmaganda kichrayib qoladi va miniatyura dunyoga duch keladi. Bu esa ularning nomlash strategiyalarini solishtirish uchun qulay zamin yaratadi.

Kalit so‘zlar: nominativ birlik, antroponim, toponim, bolalar adabiyoti, qiyosiy tilshunoslik, badiiy nomlash.

Kirish

Nominatsiya — nomlash — tilning asosiy vazifalaridan biri bo‘lib, voqelikdagi predmetlar, shaxslar, joylar va voqea-hodisalarni til birliklari orqali ifodalash jarayonidir. Badiiy matnda nominativ birliklar nafaqat axborot vositasi, balki muallifning uslubi, dunyoqarashi va janrining belgisi bo‘lib ham xizmat qiladi. Bu jarayon ayniqsa bolalar adabiyotida muhim, chunki yosh kitobxon obrazni ko‘p jihatdan uning nomi orqali shakllantiradi va his qiladi.

Tahlil uchun tanlangan ikki asar — Ross Montgomerining “Max and the Millions” va Qobiljon Shermatovning “Buvamning oshqozonidagi mamlakat” asari — turli tillar va madaniy muhitda yaratilgan, biroq syujet jihatidan diqqatga sazovor o‘xshashlikka ega: ikkalasida ham bosh qahramon (mos ravishda Max va Bahodir) kutilmaganda kichrayadi yoki mitti mavjudotlar dunyosi bilan yuzma-yuz keladi. Bu o‘xshashlik ularning nominativ tizimlarini solishtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Nazariy asos

Tilshunoslikda nominativ birliklar odatda quyidagi guruhlarga bo‘linadi:

- **Antroponimlar** — shaxs nomlari (ismlar, laqablar, unvonlar);
- **Toponimlar** — joy va makon nomlari (real yoki xayoliy);
- **Narsa nomlari** — buyum va asboblarni bildiruvchi so‘zlar;
- **Voqea/tushuncha nomlari** — hodisa yoki mavhum tushunchalarga berilgan nomlar.

Badiiy matnlarda bu birliklar ko‘pincha to‘g‘ridan-to‘g‘ri (denotativ) va ko‘chma (metaforik, yasama) nomlashga bo‘linadi. Sarguzasht-fantastik janrda ikkinchi tur — muallif tomonidan yaratilgan, me’yoriy tilda mavjud bo‘lmagan nomlar (okkazionalizmlar) — alohida o‘rin tutadi.

Qiyosiy tahlil

1. Antroponimlar

Asar	Misollar	Xususiyatlari
Max and the Millions	Max, Luke, Sasha, Mr Darrow	Qisqa, neytral ingliz ismlari; kattalarga unvon (Mr) bilan murojaat qilinadi, bolalar esa ismi bilan ataladi
Buvamning oshqozonidagi mamlakat	Bahodir, Baxtiyor, bobo	O‘zbek milliy ismlari; bobo qarindoshlik atamasi hech qanday unvonsiz mustaqil nominativ birlik sifatida ishlatiladi

Ikkala asarda ham bosh qahramonning ismi oddiy va kundalik hayotdan olingan bo‘lib, bu bolalar adabiyotiga xos “o‘ziga yaqin qahramon” tamoyiliga mos keladi. Farq shundaki, o‘zbek asarida oilaviy-qarindoshlik atamasi (bobo) mustaqil nominativ birlik darajasiga ko‘tarilgan — u hatto sarlavhaning o‘zida atoqli otning o‘rnini egallaydi, ingliz asarida esa ijtimoiy masofa unvon (Mr) orqali ifodalanadi.

2. Toponimlar va xayoliy makon nomlari

“Max and the Millions” asarida miniatyura dunyo maktab qorovuli xonasining polida joylashgan — kundalik, tanish makon fantastik voqealar sahnasiga aylantirilgan. Qabilalarning o‘zi ranglar bo‘yicha nomlangan (masalan, Blues qabilasi).

“Buvamning oshqozonidagi mamlakat” asarida xayoliy makon sarlavhaning o‘zida mujassam: “oshqozon ichidagi mamlakat” — inson tanasining ichki a’zosi metaforik makonga aylantirilgan.

Bu muhim farqni ko‘rsatadi: ingliz asarida fantastik makon tashqi, kundalik muhitdan (xona poli), o‘zbek asarida esa ichki, jismoniy muhitdan (oshqozon) olingan. Ikkala asar ham nomlash orqali “katta dunyo ichidagi kichik dunyo” tushunchasini quradi, biroq manba obraz — fizik makon va biologik makon — tubdan farq qiladi. Bu madaniy tasavvur va uslubiy tanlovdagi farqqa ishora qilishi mumkin.

3. Narsa va voqea nomlari

Ikkala asarda ham syujetni harakatga keltiruvchi “kalit narsa” mavjud: “Max and the Millions” da bu — qum uyumi (aslida miniatyura sivilizatsiya), “Buvamning oshqozonidagi mamlakat” da esa — qahramonning kimyogar akasi tomonidan yaratilgan kichraytiruvchi eliksir. Har ikkala narsa ham syujetni ochuvchi “sehrli o‘zgarish” vositasi sifatida nomlangan va shu tariqa nominativ darajada fantastika janrining belgisini mustahkamlaydi.

Xulosa

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ikkala asarda ham nominativ birliklar oddiy, bolalar uchun tushunarli tildan olingan, biroq aniq milliy-madaniy va uslubiy farqlar namoyon bo‘ladi: ingliz asarida nomlashda ijtimoiy munosabatlar (unvon orqali ifodalanadigan) yetakchi rol o‘ynasa, o‘zbek asarida qarindoshlik va oilaviy qadriyatlar (bobo timsoli orqali ifodalanadigan) birinchi o‘rinda turadi. Xayoliy makonni nomlashda ham ikki muallif “kichik dunyo” tushunchasini turli manbalardan oladi: biri tashqi muhitdan, ikkinchisi inson tanasidan.

Adabiyotlar

1. Montgomery, R. Max and the Millions. Faber & Faber, 2018.
2. Shermatov, Q. Buvamning oshqozonidagi mamlakat (Country in My Grandfather's Stomach). Akademnashr, 2023.
3. Booktrust. Book recommendation: Max and the Millions.
4. WOW Review, Volume XVII, Issue 3 — review of Country in My Grandfather's Stomach.